

CHO'LPON IJODIDA VATANGA BO'LGAN MUHABBAT

Yaxyobek Kamolov Jo'ramirza o'g'li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi 2-bosqich kursanti

+998 93 495 40 81

Annotatsiya: Ushbu maqolada Cho'lpon ijodida Vatanga bo'lgan muhabbat, ijodiy hayoti mobaynida o'zbek adabiyoti uchun qo'shgan ulkan hissasi va uning she'rlarida vatanga bo'lgan muhabbat tuyg'ulari to'g'risida ma'lumotlar berildi.

Kalit so'zlar: Vatan, madrasa, gazeta, pyesa, jurnallar, musiqa, she'riyat, tabiiy.

Cho'lpon ijodidagi Vatan madhiyasi asrlar davomida tinglovchilarni o'z bag'riga olgan mavzudir. Ko'pgina urf-odatlariga ko'ra, musiqa va topinish bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Musiqa ilohiyga nisbatan ixlos va qo'rquvni ifoda etish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Xor musiqasi deganda, uyg'unlikda kuylayotgan guruhning kollektiv ovozi ilohiyning madhiyasi, ulug'vorligi va qudrati tuyg'usini uyg'otishi mumkin. Xor musiqasi murakkab melodiylar, murakkab uyg'unliklar va ko'tarilgan vokal orqali tinglovchilarni yuqoriroq mavjudlik samolyotiga olib borishi va moddiy dunyodan ustun bo'lgan his-tuyg'ularni qo'zg'atishi mumkin. Vatanga muhabbat tuyg'usi ko'pincha cho'lpon ijodida chuqur seziladi. Ilohiyga ixlos va aloqaning bu chuqur tuyg'usi ular kuylagan musiqa orqali tez-tez ifodalanadi. Xor musiqasining qo'rquv, tejamkorlik va hissiy rezonans hissini uyg'otish qudrati diniy ifoda uchun shunday kuchli vosita bo'lish imkonini beradi.

Dastlab madrasada (1908—12), so'ngra rus-tuzem maktabida (1912—14) taxsil olgan. Shoirning adabiy merosi she'riyat, nasr, dramaturgiya, publitsistik va adabiy-tanqidiy maqolalar hamda tarjimalardan iborat. She'riy asarlari «O'zbek yosh shoirlari», «Uyg'onish» (1922), «Buloqlar» (1923), «Tong sirlari» (1926) va «Soz» (1935) to'plamlarida, shuningdek, turli gazeta va jurnallarda e'lon qilingan. 20-yillarda yozgan «Oydin kechalarda», «Qor ko'ynida lola», «Novvoy qiz» singari hikoyalari o'zbek adabiyotidagi lirik nasrning dastlabki mumtoz namunalaridir. «Kecha va kunduz» (1936) romani hamda «Yorqinoy», «Xalil farang», «O'ldiruvchi» (1921), «Sevgi va saltanat», «Cho'pon sevgisi» (1922) kabi p'esalari ham bor (bu asarlarning aksariyati bizgacha yetib kelmagan). A. S. Pushkin («Boris Godunov», «Dubrovskiy»), I. S. Turgenev («Cho'ri qiz»), I. Franko («Million», «Feruza»), L. Andreev («Gubernator», «Osilgan yetti kishining hikoyasi») singari rus va boshqa xalqlar adabiyotining mumtoz asarlarini katta mahorat bilan tarjima qilgan. Uning tarjimasidagi U. Shekspirning «Hamlet» tragediyasi o'zbek tarjima san'atining shoh namunasi hisoblanadi.¹

Vatanga muhabbat tuyg'usi ham cho'lpon tovushi orqali etkaziladi. Go'zal uyg'unliklar, ko'tarinki musiqalar va ajoyib iboralar tinglovchilarda his-tuyg'ularni uyg'otadigan va ixlosni ilhomlantiradigan ma'naviy tejamkorlik hissini yaratishga yordam beradi. Organ, strelkalar yoki unga qo'shilgan boshqa asboblarning mavjudligi xor musiqasining ta'sirini yanada kuchaytiradi. Bundan tashqari, cho'lpon ijodida

¹ <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/cho'lpon.html>

Vatanga muhabbat hissi faqat ijro maydoni bilan cheklanmaydi. Ko'pchilik cho'lpon a'zolari o'z imidji bilan chuqur shaxsiy aloqani bildiradilar va cho'lponda qo'shiq aytishni ibodat va sajdaning bir turi deb hisoblaydilar. Boshqalar bilan uyg'unlikda kuylash tajribasi ilohiyga maqto'v tariqasida ularning ovozi va jonini ko'tarish yo'li sifatida ko'riladi.

Cho'lpon XX asr o'zbek adabiyotining eng mashhur namoyandaligidir. Uning hayoti va ijodiy faoliyati adabiyotimizning eng yorqin sahifalaridan birini tashkil qiladi. U badiiy ijodning deyarli hamma turi bilan faol shug'ullandi. She'r, hikoya, roman, drama, tanqid, tarjima — hammasida ijod etdi. Lekin, birinchi navbatda, yangi o'zbek she'riyatining asoschisi bo'lib tarixga kirdi. U an'anaviy mumtoz she'riyatimizni isloh qildi. Undagi sirlilik, qo'letmaslik, tantanavorlik, nuktapardozlik o'rniga samimiy, tabiiy, jonli ifoda usulini olib kirdi. Ma'shuqa tavsifi va hol sharhini yangi asoslarga ko'chirdi. Voqelik uning uchun ham asosiy tasvir ob'ekti, ham uni baholaydigan mezon edi. She'riyat hech qachon kundalik xalq hayotiga bu qadar yaqin kirib bormagan edi. Xalq hayotida yuz bergan har bir hodisa unda o'sha zahotiyoq aks sado topdi. Har bir hodisa Vatan va Millatning manfaati nuqqai nazaridan yoritildi. Zamon qorishiq edi. Bir tomondan, mustabid chor hukumati qulab, tarix mustamlaka zulmini tortib kelgan millatlarga o'z mustaqilliklarini o'rnatish uchun buyuk bir imkon berdi. Ayni paytda, sho'rolar ijtimoiy ozodlikni, yo'qsulparvarlikni bayroq qilib, mehnatkash Turkiston qalbini zabt etmoq uchun kurashni kuchaytirdilar. Va bunga erishdilar. Hokimiyat garchi bolsheviklarga 1917 yilning noyabrida o'tgan bo'lsa-da, uning o'rnatilishi, tabiiyki, uzoq va shiddatli qurashlar ostida kechdi. Sho'rolar bu sanani, ya'ni «sotsializm tomon buyuk burilish»ni 1929 yil deb belgilaydilar. Shungacha bo'lgan davr o'tish davridir. O'tish davrining o'z xususiyatlari bor, albatta. Masalan, o'zbek milliy she'riyati ifoda va timsollar tizimida oshkoralikdan pinhoniylikka, ohangda esa, keskinlikdan murosaga tomon borgani ko'riladi. Shunga ko'ra, she'riyatimizda 10-yillarda xitob va chaqiriqlar kuchli bo'lsa, 20-yillarda ramziy timsollar, imo-ishoralar ko'p. Yangi she'r birgina g'oya va mazmuni emas, nafosatiga ko'ra ham milliy edi. Masalan, arabcha, forsha so'zlar o'rniga turkiy-o'zbek, eski o'zbek so'zlariga e'tibor qaratilishi, arabiy aruz o'rniga qadim turkiy barmoqqa murojaat qilinishi, sarbastning kirib kelishi bunga dalil. Ayni paytda, bu she'riyat, shu jumladan, Cho'lpon poeziyasi, bir tomondan, Sharqning boy ma'naviyati an'alariga suyansa, ikkinchi tomondan G'arbning rangin falsafasidan, ohanglaridan ham oziq oldi. Cho'lpon she'riyati Sharq va G'arbn o'zida jamuljameta olgan she'riyatdir. Cho'lponshunoslik Cho'lpon adabiyot sahnasida ko'rinishi bilanoq ko'zga tashlangan ijodkorlardan. Binobarin, cho'lponshunoslik uning ijodi bilan birga boshlangan desak, mubolag'a bo'lmas. Uning matbuotda e'lon kilingan birinchi asari esa, mutaxassislarimizning aniqlashlariga qaraganda, «Sadoyi Turkiston»ning 1914 yil 18 aprel sonida «Abdulhamid Sulaymoniy» imzosi bilan bosilgan «Turkistonli qardoshlarimizga» she'ridir. Garchi «Abdulhamid Sulaymoniy» nomi 10-yillardagi matbuot sahifalarida tez-tez uchrab tursa-da, u haqdagi dastlabki maqolalar 20-yillarning boshlarida paydo bo'ldi. Va bularning birinchisi tatar yozuvchisi Zarif Bashiriy (1888-1962)ning 1923 yil 4 mayda «Turkiston» gazetasida shoirning ilk to'plami «Uyg'onish»ga yozilgan taqrizi edi. Shu yili mazkur gazetaning 10 dekabr sonida munaqqid Vadud Mahmud(1897— 1976)ning shoirning ikkinchi she'riy

to'plami haqidagi «Cho'lponning «Buloqlar»i» nomli taqrizi bosilib chiqdi. 1924 yilda tatar adabiyotshunosi Abdurahmon Sa'diy (1889—1956), 1925 yilda mashhur Abdulla Qodiriy u haqda yozdilar.²

Xulosa qilib aylansak, cho'lpon ijodida Vatanga muhabbat tuyg'usi chuqur seziladi. Chor musiqasining ilohiy ulug'vorlik, go'zallik va sirni yetkazish qudrati uni diniy ifoda uchun shunday chuqur avtomobil qilib qo'yadi. Qo'shiq va tovush orqali qo'shiq Allohga bo'lgan ixloslarini bildirishga, boshqalarni ham xuddi shunday chuqur hurmat va qo'rquv hissini his qilishga ilhomlantirishga harakat qiladi., Cho'lpon ijodidagi Vatan madhiyasining mavzusi asrlar davomida shaxslar bilan yangrab kelgan qudratli mavzudir. Xor musiqasi tejamkorlik va qo'rquv tuyg'usini uyg'otish xususiyatiga ega bo'lib, tinglovchilarni hayotning barcha jabhalarida ilohiy va ilhomlantiruvchi ixlosga yaqinlashtirgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/cholpon.html>
2. <https://fayllar.org/abdulhamid-cholpon-1897-1938-v2.html>
3. Muhtarovna, Aliyeva Dilafruz. "MODERN PEDAGOGICAL INNOVATIONS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES FOR DEFECTOLOGISTS." *Euro-Asia Conferences*. Vol. 3. No. 1. 2021.
4. Dilafruz, Aliyeva. "THE PRACTICE-ORIENTED APPROACH TO LEARNING IN EUROPE." *Conferencea* (2023): 79-80.
5. Dilafruz, Alieva. "PROBLEMS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO NON-PHILOLOGY STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 54-56.
6. Dilafruz, Alieva. "THE MECHANISM OF TRAINING FUTURE TEACHERS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES BASED ON MODERN APPROACHES." *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603* 11.12 (2022): 236-241.

² <https://fayllar.org/abdulhamid-cholpon-1897-1938-v2.html>